

«Syng den i sjelsdypet inn».

Sangen og musikken og forkynnelsen i min ungdoms bedehus

Kåseri ved Nils Tore Andersen,

avholdt på «Det ene nødvendige – og alt det andre» – et seminar om bedehuset, på MF Vitenskapelige høyskole 07.09.2017.

Kragerø bedehus, bygd i 1875

Mitt innlegg i dag blir et vitnesbyrd om hva mitt barndoms bedehus har betydd for meg gjennom fellesskap, forkynnelse og sang. Hele mitt liv har jeg på en eller annen måte vært knyttet til en bedehusbevegelse, minst de siste ti - femten år av bestemte årsaker.

Jeg ble som ung ansatt som forkynner, deretter landsungdomssekretær, så redaktør og medieleder, var forlagssjef og generalsekretær. Jeg har også vært nestleder i hovedstyret til Indremisjonsselskapet, styreleder i flere år for Bibelskolen i Staffeldts gate i Oslo mm. Samtidig ble mitt kirkelige engasjement stadig sterkere. Jeg har vært menighetsrådsleder i en rekke år, bispedømmerådsmedlem i 16 år, bispedømme-

rådsleder, kirkerådsmedlem i 12 år og kirkerådsleder i 4 år. Der har dere meg!
Det er viktig å vite dette siden alt dette har vært med å forme meg til den jeg er
og til mitt syn på bedehusets betydning. Det vi nå skal snakke om.

Først litt om mitt barndoms og ungdoms bedehus i Kragerø. Bedehuset som ble reist i
1875 stod sentralt i mine barne- og ungdomsår. Det var et hus som samlet barn, unge
og voksne omkring Guds ord.

Jeg ser tilbake på tiden på bedehuset som ung, og senere som voksen, med stor glede,
men også med litt sorg over åndelige overtramp. Det var mye nidkjærhet - men dess-
verre ikke alltid med like stor skjønnsomhet. Til tross for det har bedehusene i Norge
vært åndelige kraftsentra i vår kirke som vi vil komme til å savne fremover. Det
gjør meg vondt å se at bedehus etter bedehus stenger dørene. Det er et tap for norsk
kristenliv. Et tap som vil bli merkbart. Det er lett å finne feil der mennesker forsøker å
gjøre noe gjennom engasjement. Det letteste for å unngå etterpåkløkskapens kritikk,
er ikke å gjøre noe. Min hyllest går til alle trofaste ledere på de mange bedehus ned
gjennom tidene. Mange av dem hadde nettopp de brennende hjerter som vi i dag
savner i norsk kirkeliv.

Det begynte med presten G. A. Lammers. Da han ble prest i Skien like før 1850, brøt
det snart ut en stor vekkelse. Husene ble for små til møtevirksomhet og i 1850 ble det
første huset innvidd i Norge med navnet BEDEHUS. Forsamlingshus var bygd andre
steder tidligere, men det var visstnok første gang et møtelokale fikk navnet «bede-
hus». I en periode var det over 3000 bedehus i funksjon rundt om i Norge.

Hva de mange bedehus har betydd i norsk kulturliv direkte og indirekte har vi
kanskje ikke det fulle bildet av? De utgjorde lenge godt over halvparten av alle for-
samlingshus i Norge. På ulike måter har bedehusene vært med og preget det norske
kulturlandskap, - og mange av dem har satt sitt sterke preg lokalsamfunn i gene-
rasjoner. Navnene disse bedehusene bærer kan forlede noen hver til å tro at man er
kommet til Jødeland. For her finner du Betania, Betel, Sion, Saron, Hebron, Sarepta,
Tabor, Kanaan, og mange andre bibelske navn. Merkelig nok ikke «Filadelfia».
Det navnet har derimot pinsemenighetene ofte brukt.

Jeg hadde den store ære å være festtaler da det gamle bedehuset Bethlehem ble
re-innviet på Norsk Folkemuseum i 1992 sammen med daværende direktør i Folke-
museet Erik Rudeng. I mitt stille sinn tenkte jeg litt vemodig den gang at dette kan-
skje var et symbol på at en bedehusperiode gikk mot slutten i norsk kirkeliv.

Det har den siste tiden vært skrevet mye om mørkemannsdominansen på bedehuse-
ne. Noen har opplevd det slik, dessverre. Men det finnes også et helt annet bilde av li-
vet på bedehusene. Det føler jeg behov for å si noe om. I en tid hvor bedehusfolket blir
nedsnakket vil jeg gjerne fremsnakke virksomheten her. Bjørn Eidsvågs kritikk har
vi hørt utallige ganger før, og i den grad den har noe for seg, har bedehusets folk for
lengst tatt konsekvensen av den. Det er å slå inn åpne dører! Jeg er selv vokst opp på
bedehuset i en liten småby, og det takker jeg Gud for. For meg er bedehuset og kirken
en enhet som har beriket mitt liv. Det går mer og mer opp for meg hvor heldig jeg var
som allerede i tidlig ungdomsalder kom med i et fellesskap på bedehuset. Samtidig
ble jeg som ung aktivt med i kirkens gudstjenesteliv. Dette har i fellesskap beriket
min tro og min kristendomsforståelse. Jeg tenker på det som to fellesskap som utfyl-
ler hverandre og som er til gjensidig berikelse: I Kirken opplevde jeg som ganske ung
et fellesskap på tvers av meninger og engasjement i troen og dåpen. Ved nattverdbor-
det ble vi likevel ett fellesskap av Jesus-søkende mennesker, ett i Kristus, men uenig i
mye når det gjelder hvordan dette liv skal utfolde seg. Her var det bredde både i teolo-
gi og lære, i interessefelt og trosengasjement og meninger. På bedehuset møtte jeg et
folk som jeg hadde mye tilfelles med i forståelsen av troen, tjenesten og måten troens
liv skulle utfolde seg på. Her hadde nådegavene friere spill og lekmannsforkynnelse
i preken og vitnesbyrd satte sine gode spor. Her lød omvendelsens budskap tydelig og

klart. Og erfaringenes vitnesbyrd talte til meg om levd liv og levd tro. Jeg er glad for begge disse fellesskapene. Hver på sin måte har de preget livet mitt på en god måte. Og sammen lærte de meg å bli glad i Jesus og trosavhengig av ham.

På bedehuset lærte jeg å undre meg og her fikk jeg oppgaver. På bedehuset lærte jeg tidlig å ta ansvar og å stå for mine handlinger. Jeg måtte ta standpunkt og ta valg. Jeg lærte om mennesker og levevilkår under andre himmelstrøk som Madagaskar, Santalistan, Kamerun, Sør-Afrika og mange andre steder. Jeg ble en del av verdenssamfunnet, og ord som solidaritet og nestekjærlighet ble malt for våre unge øyne av både misjonærer og «misjon-nokså-nærere». Og her på det enkle bedehuset lærte jeg litt etter litt Gud å kjenne. At dette var det viktigste skjønte jeg raskt utfra den omsorgen som ble vist meg der for at jeg skulle ta et standpunkt - som det het i bedehusets språk, og at jeg skulle bli bevart som et Guds barn. Gjennom denne forkynnelsen møtte jeg en glad, befriende og åpen evangelieforståelse. Den var verken lovisk eller klam. Den var som oftest lys og sentral. De fleste forkynnerne var preget av Rosenius lyse kristendomsforståelse. Jeg vet med sorg at enkelte har møtt både intoleranse og dømmesyke på bedehuset. Noen er blitt brennemerke for livet, dessverre. Det er alltid trist å høre og jeg tror på dem som har opplevd dette. Men det må aldri forlede oss til å felle en generell dom over bedehuset som et mørkets arnested. Vis meg et jordisk sted hvor det ikke finnes menneskelig svakhet!

Det hevdes ofte at terskelen til bedehuset har vært HØY. Jeg er ikke så sikker på det. Bedehusene var i 50 og 60-årene samlingssted for mange ulike aktiviteter for hele befolkningen fra skjønnsforhandlinger, skjermbildefotografering, auksjoner, møter for Sanitetsforeningen, pakkeauksjoner, basarer, til vekkelsemøter, misjonsmøter med filmfremvisning, bønnemøter og gudstjenester. Bare for å nevne noen få av aktivitetene. Bedehusene fungerte altså ikke som lukkede hus, men ofte mer som «Folkets Hus» i det lokale miljøet.

Og basarene var alltid en opplevelse for oss som unge. Da kom det både troende og ikke troende på bedehuset, og spilledilla fikk en åndelig velsignelse for en stakket stund. Lotto-trekning på TV gir bare en vag spenning i forhold til stemningen på bedehuset når hovedpremien skulle trekkes.

Jeg møtte bedehusmiljøet og bedehusfellesskapet som barn i 1940-årene og senere som ungdom i 1950, 1960-årene og videre som voksen. Her opplevde jeg faktisk mer toleranse enn jeg senere til tider har møtt i enkelte miljøer innenfor norsk kultur- og medie verden! Det var på bedehuset den skapende trangten ble vakt, interessen for musikk, gleden ved å formulere noe i ord, spenningen ved å opptre. Våge å stå fram for forsamlinger, osv.

Forkynnelsen på bedehuset var stort sett solid og god. Lekmannsforkynnelsen i Telemark var av det solide, trygge, lutherske slaget. Gjennom denne forkynnelsen møtte jeg en glad, befriende og åpen evangelieforståelse. Den var verken lovisk eller klam. Den var som oftest lys og sentral. «Vend om til Jesus og bli frelst», var gjennomgangstonen. Selv om forsamlingen bestod av utelukkende troende, så lød tydelig vekkel-sforkynnelsen. Predikantene var med noen ganske, ganske få unntak enkle menn med liten eller ingen utdanning ut over folkeskolen. Noen få hadde noen måneders kurs på en bibelskole. Samtidig må det sies at de som fikk kall til å bli forkynnerne var personligheter med store gaver og høy intelligens, plukket ut ofte som enere i sitt lokale miljø. Muligheten for skolegang og utdanning var den gang ikke som nå. Noen forkynnerne var mer lærere enn andre. Og noen få forkynnerne var nok mer preget av reformert kristendomsforståelse enn ønskelig var. Generelt må jeg kunne si at dåpens betydning hørte jeg lite eller ingen ting om fra lekpredikantene. Dåpen var et ikke-tema.

Om den typiske lekmannsforkynnelsen på bedehuset kan en nok med rette si at den til tider var ganske fri og preget av at forkynneren så mer i Guds ord enn det som stod der. Noen fargela og utbroderte ganske mye, - for mye. Slik som emissæren som talte

over liknelsen i Luk 15 om sønnen som kom hjem til farshuset igjen. Da han kom hjem igjen ble gjøkalven slektet i ren og pur glede, og så legger predikanten til: «Og det – kjære venner – var ikke en helt alminnelig gjøkalv, men en som hadde vært i familiens i mange, mange år.»

Den Rosenianske forståelsen av evangeliet preget i stor grad de emissærene jeg hørte i min barndom og ungdom, med stor vekt på det objektive frelsesgrunnlag ved Jesu stedfortredende gjerning. «Meg til frelse jeg intet vet, uten deg Guds Lam». Den forståelsen av evangeliet vektla «Kom som du er» og bli omvendt til Gud «her og nå!» Forkynnelsen var lys, innbydende og glad. Men dåpens betydning var fraværende.

Men om forkynnelsen oftest var lys, innbydende og glad, så er ikke det hele sannheten. Det lød også en tydelig domsforkynnelse og sterke ord om fortapelsens mulighet. Det var viktig å forkynne slik at det ble skapt syndenød, sa man. Når Guds dom over synden og fortapelsens realitet var tema, kunne forkynnerne noen ganger trekke dette ut til det karikerte. Den delen av professor Hallesbys berømte radiooverførte preken fra Storsalen i Oslo som skapte så kraftige reaksjoner, var nok ikke verre enn det vi var vant til fra bedehuset. «Om du skulle dø i natt og ikke har tatt imot Jesus, så vil du gå fortapt.» Det var ikke et fremmed budskap hos enkelte av lekpredikantene. Jo, jeg husker den siden ved forkynnelsen også båret frem av enkelte forkynnere, men den var ikke utpreget på bedehusene i Telemark. Det var ordet om korset og troens rike liv som mest ble forkynt på bedehusene. «Det er ikke noe pusleri å være en kristen.» som emissær Johansen gjentok det så ofte i sine prekener. Endetidsperspektivet var også ofte brukt tema hos lekpredikantene. Jesu gjenkomst er nært forestående. Det gjelder å være rede!

Så var det dette med sangen. Vi sang mye på bedehuset. Sangboken var kilden til en stor sangrikdom med stor vekt på vekkelsessanger. Friske melodier og enkle tekster, som fenget i den rammen de ble brukt. I ungdomstiden var en av sangene som virkelig slo an Trygve Bjerkreims sang, skrevet til en påskerussleir i 1940 eller 41. «Bli med, bli med til livet! Det kongers konge er som unge viljer verver til kamp i lysets hær. Og villig fram vi møter, som dogg, i hellig skrud. Vi bygge vil Guds rike, vi tjene vil vår Gud!»

En forkynner var en gang veldig opptatt av kveldens kollekt og at kollekt og offer skulle ses på med glede. Han forslo derfor at forsamlingen under ofringen skulle reise seg og syng: «Lov Jesu navn og herredom.» Det skapte imidlertid latter i forsamlingen da de kom til strofen «Bær krona fram med hyllingsljom!» Bedre var det ikke med møtelederen på bedehuset som under en basar foreslo som sang før trekningen nr 511 i Sangboka: «Hjelp meg, o kjæreste Jesus, å vinne».

Vi sang, som nevnt, mye på bedehuset. Stort sett var det brukbare tekster vi sang som fellessanger. Verre var det nok med sangene som ble sunget av musikklagene og enkeltpersoner. For musikklag var det mange av. Nesten slik at det i en periode var ett musikklag ved hvert bedehus, i alle fall i Telemark hvor jeg kommer fra. Det var stort sett til gitarspill, men også med trekkspill, piano og fiolin. Noen ganger endog sag og mandolin.

Tekstene var ofte himmelvendte vekkelsessanger. Jeg har en skreven sangbok, brukt i musikklag, og tok den frem her om dagen for å se på tekstene. Jeg ble ikke imponert. I en av sangene som ofte ble sunget gikk følgende strofe igjen: «Snart jeg flyr over land, over sky, over vann. Det blir salig når jeg kommer hjem.» Det hendte når jeg hørte den at jeg i tankene så medlemmene i musikklaget lettet fra plattformen og fløy avgårde.

Himmellengsel preget mange av sangene. En annen mye brukt sang var «Å, jeg vet et land, langt fra jordens storm og gys, med en herlig strand strålende i sol og lys. Ja, jeg lengter dit til Guds sted Jerusalem, til mitt evig trygge hjem.» Det er noe av det

samme vi møter i slavenes sanger, lengselen etter noe bedre, lengselen hjem til Gud. Kanskje har vi i vår overflod mistet noe av den tonen?

Håpssanger var det mange av og de ble ofte brukt til avslutning av møtene. Spesielt husker jeg Amanda Sandbergs sang: «De kommer fra øst og vest. De kommer fra syd og nord. Skal sitte til bords med Jesus engang og høre hans velkomstord. Og skue hans skjønne trekk, bli mett av salighet. Der ta del i sang og spill i himlens herlighet.» Fortsatt får jeg gode følelser når jeg hører den. Gud hjelpe meg å nå frem!

Og vekkelsens toner med innbydelse til Jesus, lød sterkt i mange av disse sangene. En som ofte ble brukt av musikklag hadde denne teksten: «Du lidende, lengtende, søkende venn. Du har ikke fred i hjertet. Det finnes et ord som kan hjelpe deg end, som fører til livsgleden hen. Det er ordet om korset du trenger, min venn. Ja, ordet om korset igjen og igjen. De ord fra de leber som taler din sak, det er ordet du trenger i dag.» Tydelig og rett på!

Vekkelsestonene var sterke i fellessangene. En av de mest sungne var «Kom som du er til din Frelser». Nr. 200 i Sangboken. Nå var det ikke bare friske toner og tekster som ble sunget på bedehuset. Det var også sanger i mold og det var sanger med dypt teologisk innhold. Av de mest brukte var «Ren og rettferdig himmelen verdig er jeg i verdens frelser alt nu. Ordet forkynner at mine synder kommer han aldri mere i hu. Å, jeg er frelst og salig fordi Sønnen har gjort meg virkelig fri! Fri ifra nøden, dommen og døden. Amen, halleluja!» Det er en sterk tekst preget av roseniansk forkynnelse på bedehuset. Jeg elsket, og jeg elsker fremdeles den lyse og glade evangelieformidlingen!

En annen sentral kristen sang, skrevet av presten og predikanten som tok initiativet til byggingen av noen av de første bedehusene, Lars Oftedal, var veldig mye brukt på bedehuset i min ungdomstid. Den står på nr. 131 i Sangboken «Å, at jeg kunne min Jesus prise som jeg av hjertet dog så gjerne vil.»

Det som gleder meg mest for tiden når det gjelder bedehusene i vår tid er det fine sang- og musikklivet som er knyttet til flere bedehus, bl.a. i min hjemby Kragerø. Det har alltid vært sang og musikk på bedehuset, men det skal ikke underslås at det til tider har vært ganske trangt også på den fronten. Protokollene til bedehusstyret i Kragerø gir et bilde av det. I protokollen fra 10. november 1914 står det bl.a. «*Bestyrelsen samlet til behandling av et Andragende fra Apotheker Bentsen om at faa benytte Bedehuset til Konserter til Indtækt for Byens Trængende... Musikforeningen vil benytte foruden Kirkemusikk pene Marsser og stykker. Nogen Dansemusik skal ikke blive spillet... Bestyrelsen på Bedehuset indgaar paa Andragendet paa Grund af det gode Formaal... Nogen Aplaus med tramping og klapping tilstedes ikke.*» Slutt sitat.

De som var i bestyrelsen av bedehuset den gangen skulle ha vært på Bedehuset i dag når Singspiration eller Soul Childeren trækker til med slagverk og mikrofoner til samtlige sangere. Da er det både dans og applaus, høylytte heiarop, tramping og rytmer på bedehuset. Kanskje også noen hallelujarop. Tidene endrer seg! Også på bedehuset. Og takk og lov for det. Men sangen er fortsatt viktig, - ikke alltid etter min smak, men det er ikke så farlig. Bare evangeliet om Jesus synges, for sjeler kan vinnes ved sang. Syng om den frelsende nåde som frigjør fra syndens tvang!

Min konklusjon er at jeg selvsagt ser svakheter og tilløp til hersketeknikk over sjelene også på bedehusene. Jeg ser feil og mangler ved virksomheten. Til tider ble det utøvd åndelig press. Likevel sitter jeg igjen med sterke og gode følelser om å høre hjemme i et miljø hvor jeg ble tatt vare på, et fellesskap som ville meg det beste, en brennende iver for å gi meg et trygt fotfeste i livet gjennom tro og tjeneste. De gamle på bedehuset gjorde det beste ut fra de forutsetninger de hadde, og de var brennende engasjert i at jeg og andre som søkte bedehuset skulle bli glad i Jesus og en etterfølger av ham.

Jeg er stolt over å høre til i bedehustradisjonen. Jeg savner i vår kirke i dag svært mye av den forkynnelsen jeg møtte der. Det brennende engasjerte vitnesbyrd om Jesus og den inderlige nøden for at mennesker skal komme til tro.

Jeg sier litt omskrevet det samme som Liv Nordhaug:

*Takk, Gud, for alle jeg har møtt som ledet meg til deg,
Takk, Gud, for alle som har talt til meg om Ordet ditt,
Som lærte meg om rett og galt og om hva du har gitt.
Takk for de mange jeg fikk se som glade tjente deg,
Takk at de også tok med meg og viste meg din vei.
Så hjelp meg, Gud, å bære frem min arv i liv og ord
Med takk til deg og alle dem som gav meg kurs og spor.*

Takk til bedehuset, forkynnelsen, sangene, musikken og fellesskapene der.
Det lever fortsatt i meg som en god arv.

Jeg vil avslutte mitt innlegg med en salme som har fulgt meg fra jeg var 15 år, og på mange måter preget livet mitt senere. Jeg hørte den på bedehuset. Det var den mektige misjonssalmen av Karl Ludvig Reichelt fra 1912: «Din rikssak Jesus, være skal min største herlighet» til Haydns festlige melodi. Den store MISJONSUTSTILLINGEN «Til jordens ender» turnerte Norge rundt fra 1948 til 1960, og ble sett av nærmere en million mennesker. Den ble vist på 110 steder, og var en enorm suksess. I 1957 ble den satt opp i Kragerø bedehus og jeg besøkte den hver dag mens den var der. Jeg ble tent for den diakonale misjonstanken. Den har siden preget livet mitt og mye av det jeg har arbeidet med. Vi skal straks synge litt fra den, men først et viktig spørsmål:

Hva med bedehustradisjonen videre?

Dessverre tror jeg den epoken er over. De fleste bedehus vil bli stående tomme, eller bli brukt som velhus, solgt eller revet. Jeg tror ikke på noen fornyelse av bedehusene stor sett. Derimot tror jeg på en videreføring av det bedehuset sto for i nye rammer. Møtevirksomhet med klar og sterk evangelie-forkynnelse, personlige vitnesbyrd om levd tro og med mye sang og musikk tror jeg kan få en renessanse. Da ofte i kirker eller menighetshus. Lekpredikantenes sterke vitnesbyrd vil igjen bli etterspurt, bare det at lekpredikantene i dag ofte har solid utdannelse innen ulike fagkretser. Jeg vet om lekpredikanter i dag som har medisinsk doktorgrad, historie hovedfag, ingeniører osv. Men deres formidling av evangeliet har en annen form og klang enn den presten ofte har. Vi må også i våre gudstjenester gjøre bruk av nådegaver ved siden av presteembetet. På den måten fortsetter bedehus-virksomheten, men i andre former gjennom tidsmessig språkdrakt og tematisering. En del bedehus på sentrale steder vil nok fortsette en virksomhet som egen registrert menighet inn under Den norske kirke. Om noen år vil det muligens bli et eget luthersk kirkesamfunn bestående av såkalte bedehusforsamlinger. Det er noe jeg ikke ønsker, men jeg ser jo tendenser i dag til en slik tenkning. Jeg tror det er en dårlig strategi hvis målet er å nå flest mulig i hele Norge med evangeliet.

Takk for oppmerksomheten.